

Czuczupaka, Mirosława

Folklor dziś : tradycje, transformacje, innowacje

Etnolingwistyka 21, 355-358

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W panelu dyskusyjnym *O przenikaniu elementów zawodowych i środowiskowych do polszczyzny ogólnej*, który prowadziła dr Katarzyna Kłosińska, uczestniczyli: Paweł Adamowicz – Prezydent Miasta Gdańsk, prof. Jerzy Bralczyk, prof. Stefan Chwin, ks. prof. Wiesław Przyczyna. Prowadząca, inicjując wypowiedzi panelistów, postawiła pytania o to, jakie elementy i z jakich języków środowiskowych przenikają do polszczyzny ogólnej oraz czym spowodowane jest to przenikanie i jaki jest los zapożyczonych z języków środowiskowych jednostek. Wiesław Przyczyna mówił o przenikaniu do polszczyzny ogólnej języka religijnego. Stwierdził, że wchodzi do niej elementy z każdego typu języka religijnego (języka Biblii, homilii, kazań, liturgii, oficjalnych dokumentów, teologii i katechezy), jednak najwięcej słów przenika z Biblii, najmniej zaś z liturgii. Zwrócił uwagę, że przejście języka religijnego do polszczyzny ogólnej może pociągać za sobą zmiany semantyczne. Sięganie po język religijny nobilituje wypowiedź, ale może też mieć inny cel, np. chęć zaszokowania.

Zdaniem Pawła Adamowicza największy wpływ na język ogólny mają nauki ekonomiczne (podał przykłady słownictwa używanego w tym języku, a pochodzącego z nauk ekonomicznych, np. *budżet, deficyt, debet, transza*), nauki o zarządzaniu (wymienił takie przykłady, jak *audyt, monitoring, partycypacja, partnerstwo, molestowanie*), nauki społeczne (np. *areopag, debata, dyskurs, pełnić role społeczne*), informatyka (np. *resetować*) oraz psychologia (np. *toksyczna osoba, toksyczny związek*).

Stefan Chwin podzielił się swoimi spostrzeżeniami na temat tego, jak Kościół broni

się przed językiem medycyny i biologii. Rozważał teologiczny aspekt anestezjologii, urodzin, sztucznej prokreacji oraz homoseksualizmu. Zwrócił uwagę, że na przykład wykluczone jest w języku teologii nazywanie silnych środków przeciwbólowych, ponieważ nie zgadza się to z teologicznym pojęciem cierpienia. Podkreślił, że w języku teologii medycynie oficjalnej chętnie przeciwstawiana jest medycyna naturalna.

Zdaniem Jerzego Bralczyka słownictwo specjalistyczne trafia do polszczyzny ogólnej incydentalnie i na krótko. Funkcjonując w tej odmianie języka, traci precyzję, a zyskuje wymiar ekspresyjny. Daje użytkownikom języka przekonanie o własnej kompetencji i erudycji, pozwala też zaklinać rzeczywistość – jego użycie znamionuje fachowość.

Obrady zmykał blok referatów dotyczących takich specjalistycznych odmian języka, jak język medyczny (Jan Doroszewski, *Język nauki i praktyki medycznej*), język naukowy (Romualda Piętkowa, *Style konwersacyjne dyskursu naukowego* oraz Magdalena Zawisławska, *Awarie mózgu, powabne kwarki i czarne dziury – funkcja metafory w języku naukowym*) i język muzyków (Grzegorz Dąbkowski, *Język muzyków – profesjolekt czy socjolekt?*).

Problematyka zawodowych i środowiskowych wariantów języka polskiego przedstawiana w referatach oraz podejmowana w dyskusjach prowadzonych w trakcie obrad okazała się być ważną i inspirującą.

Marta Nowosad-Bakalarczyk,
Joanna Szadura

FOLKLOR DZIŚ: TRADYCJE, TRANSFORMACJE, INNOWACJE

W dniach 2–11 maja 2009 roku w Moskwie i Pereslawle-Zaleskom (Rosja) odbyła się dziewiąta z kolei „Wiosenna szkoła folklorystyki i antropologii kulturowej”. Jej tematem przewodnim było hasło „Folklor dziś: tra-

dycje, transformacje, innowacje”. Seminarium zorganizowało dydaktyczno-naukowe Centrum Typologii i Semiotyki Folkloru Rosyjskiego Państwowego Uniwersytetu Humanistycznego. W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele z Rosji, Włoch, Ukrainy, Niemiec, Belgii, Polski, Bułgarii, Estonii.

Program naukowy konferencji adresowany był do folklorystów oraz przedstawicieli nauk

pokrewnych. Głównym tematem spotkania stała się kwestia modernizacji tradycyjnych tekstów folklorystycznych i powstanie nowej dziedziny badawczej, określanej jako postfolklor. Definicję tego pojęcia zaproponował kierownik szkoły folklorystycznej prof. dr hab. Sergiej Niekludow.

W ramach seminarium omawiano następujące problemy: proces folklorystyczny w aspekcie synchronicznym; problem genezy tradycyjnych modeli, warunków ich powstawania oraz chronologii; proces rozwojowy – od „paleofolkloru” do „postfolkloru”; zapożyczenia w folklorze z innych dziedzin kulturowych; tradycyjny folklor w kulturze współczesnej; innowacje i tradycje w folklorze; modele tradycyjne i innowacje we współczesnej mitologii oraz rytuałach; „postfolklor” jako źródło innowacji gatunkowych, tekstowych, tematycznych i strukturalnych; język folkloru współczesnego. Na podstawie listy podejmowanych problemów można stwierdzić, że na seminarium dominowały dwa bloki tematyczne, które organizatorzy opisali w formie następujących zestawień: I – folklor i postfolklor, II – folklor i paleofolklor.

W ramach pierwszego bloku „Folklor i postfolklor” podjęto problem pogłoski jako gatunku folkloru. Temat został przedstawiony przez następujących referentów: E. Lewkijewska, N. Pietrowa, A. Lipatowa. E. Lewkijewska jako swoje wystąpienie rozpoczęła od opisu pogłoski jako gatunku mowy. Zanalizowała sytuację komunikacyjną, w ramach której powstają i są przekazywane pogłoski. Scharakteryzowała jej adresatów i nadawców, a także właściwości językowe tego gatunku. Uwzględniła aksjologiczny, kognitywny, dydaktyczny, komunikatywny oraz fatyczny aspekt pogłoski. Z kolei N. Pietrow wspólnie z A. Archipową ukazali, w jaki sposób fabuła epicka pogłoski została włączona w propagandę antyradziecką. Następnie A. Lipatowa podjęła próbę porównania pogłosek i zeznań świadków na wspólny temat, którym były opowiadania o cudownej ikonie, zapisane w dokumentach archiwalnych II poł. XIX i początku XX w. Natomiast A. Archipowa przedstawiła referat ukazujący, jak poprzez legendę nastąpiło „uczłowiczenie” postaci (chodziło tu o pogłoski na temat nieistnie-

jące w rzeczywistości żony Stalina Rozy Kaganowicz).

Kolejny blok tematów dotyczył relacji Internet–folklor. Problematykę tę omawiali M. Aliksiejewskij, A. Judin i E. Metz. M. Aliksiejewskij omówił funkcjonowanie w Internecie przekształconych tekstów ustnego folkloru miejskiego. Dla nazwania ich utworzył termin *Internetlor*. Jednym z najbardziej produktywnych gatunków *Internetloru* jest legenda miejska, przybierająca formę listów elektronicznych oraz wiadomości przedstawianych na forach. Natomiast w referacie A. Judina i E. Metz zaprezentowano legendę o Komputerze-bestii.

W bloku „Folklor i kultura masowa” referaty przedstawiły N. Pietrowa, A. Kuroczkina i L. Remizowa.

Wystąpienie N. Pietrowej było poświęcone zmianom tradycyjnego tekstu folklorystycznego (byliny, bajki magicznej), jakie dokonały się w kulturze artystycznej Rosji w drugiej połowie XX w. Scharakteryzowany został też fenomen mediaizacji folkloru (zanurzenie się w przestrzeń medialną i podporządkowanie prawom kultury ekranowej). Zjawisko zostało zilustrowane przykładami radzieckich i postradzieckich, kinowych i animacyjnych ekranizacji utworów folklorystycznych. Z kolei kronikę oraz wnioski medialne eksperymentu socjokulturowego „Pokrowskije Dni” przedstawiły w swoim referacie A. Kuroczkina i L. Remizowa.

W bloku „Antropologia miasta współczesnego” referaty wygłosili I. Nazarowa, O. Chrystoforowa, M. Achmetowa, O. Bielowa. Tematem wystąpienia I. Nazarowej było funkcjonowanie przepowiedni we współczesnej kulturze miejskiej. Jak wynika z badań, współczesne przepowiednie mają sporo wariantów, otrzymują nowe motywacje i odzwierciedlają nowe realia życiowe. Badaczka zaproponowała również opis semantyczny i pragmatyczny różnych aspektów funkcjonowania przepowiedni we współczesnym społeczeństwie. Ścisłe powiązany z tym tematem okazał się referat O. Chrystoforowej o demonologii współczesnego miasta. Badaczka w swoim wystąpieniu przedstawiła społeczno-psychologiczne mechanizmy, leżące u podstaw wiary w czary, uroki,

strategię zachowania się narzucone nosicielom tradycji przez magiczny dyskurs, czynniki określające specyfikę wiary w czarownictwo i warunki sprzyjające jej podtrzymywaniu. M. Achmetowa z kolei scharakteryzowała główne mechanizmy tworzenia nieoficjalnych toponimów (na podstawie analizy nazw ponad 300 rosyjskich i zagranicznych miast). Stopnie otwartości różnych gatunków folklorystycznych na innowacje oraz zmiany genologiczne na przykładzie legend, memoratów i bajek z archiwalnych zapisów XX–XXI w. przedstawiła O. Biełowa.

Kolejny blok tematyczny omawianego seminarium to „Folklor i subkultury”. Problematykę tę, na przykładzie obrzędowości współczesnych studentów, omówił M. Krasikow. Referent poddał analizie studenckie obrzędy i rytuały, między innymi przyjęcie do grona studentów, osiedlenie się w domu akademickim, *po grzeb słownika* (realizowany na zakończenie studiów filologicznych), przedegzaminacyjne magiczne czynności rytualne (również wróżby), święto dnia grupy, dzień wydziału, rytuały związane z obchodzeniem zakończenia studiów. W interpretacji tych zachowań odwoływał się do źródeł i analogii tradycyjnych. Autor widzi tu zjawiska paralelne pomiędzy tradycyjnym folklorem i subkulturami.

W następnym bloku tematycznym „Polityka i folklor” uczestnicy seminarium wysłuchali referatów M. Melnyczenko *Anegdota w materiałach propagandowych Wielkiej Wojny Ojczyźnianej*, G. Grigorowa *Folklor i polityka: przykład bułgarski*, W. Czerwaniowej *PR i folklor*. M. Melnyczenko podjął próbę ujawnienia stopnia falsyfikacji tekstów folklorystycznych, z czym mamy do czynienia w anegdotach agitacyjnych. G. Grigorow w relacji *folklor – polityka* widzi dwa aspekty: historyczny (chodzi tu o zależność folkloru od społeczno-politycznych zmian zachodzących w różnych okresach) oraz polityczny (folklor traktuje się jako źródło retoryki politycznej). Z kolei W. Czerwaniowa scharakteryzowała folklor z pozycji socjoregulacyjnej. Porównywała folklor i technologię PR. Jak wynika z badań autorki, folklor

i PR mają sporo podobieństw na poziomie treści (konceptów) i sposobów rozpowszechniania informacji.

A. Krikmann wygłosił referat o rozwoju gatunku żartu folklorystycznego: *Od szwanków ATU¹ do anegdoty współczesnej*. Badacz obala tezę o rygorystycznym podziale folklorystyczno-komicznej narracji na „ATU-szwanki” bez puenty i anegdota z puentą, zaprzecza istnieniu historycznej linii rozwoju form komicznych od bez puenty do posiadających ją, sygnalizuje konieczność analizy struktury utworów humoru ludowego.

Z kolei kwestią transformacji modeli tradycyjnych zajmowali się L. Winogradowa, N. Pietrow, J. Fruchtmann, A. Moroz. L. Winogradowa przedstawiła historyczne zmiany funkcji prześleń (od magii werbalnej poprzez akt rytualny do kłótni). Według autorki, mimo że zachowano tradycyjną formę werbalną tego gatunku, to uległa zmianie jego funkcja pragmatyczna – stał się znakiem negatywnej ekspresji informatora. Z kolei N. Pietrow scharakteryzował nowe formy eposu XIX- i XX-wiecznego. Badacz szukał odpowiedzi, dlaczego „nowin” nie zalicza się do folkloru. Magiczna rola pieśni w folklorze współczesnym i tradycyjnym stała się tematem wystąpienia J. Fruchtmanna. A. Moroz analizował współczesne funkcjonowanie kalendarza tradycyjnego. Według autora stopniowy zanik obrzędowości kalendarzowej na wsi doprowadził do znacznej redukcji kalendarza ludowego i oderwania go od życia współczesnego. Próba odrodzenia „obyczajów ludowych” nie jest do końca udana, ponieważ kończy się wprowadzeniem nielokalnych (a zatem niewłaściwych) tradycji.

W „pieśniowym” bloku tematycznym referaty odczytali: A. Biełousow, K. Rangocziew i T. Rokosz. A. Biełousow skupił swoją uwagę na rosyjskiej balladzie miejskiej XX wieku (zbiórce A. Astachowej „Pieśni śpiewaków ulicznych”). W referacie chodziło o historię gatunku, specyfikę ballady miejskiej lat 20. XX w., jej główne tematy i analizę poszczególnych fabuł. K. Rangocziew przedstawił działalność współczesnych wykonawców pieśni junacko-

¹ Szwank (niem. *Schwank*) – gatunek krótkiego opowiadania humorystycznego w folklorze niemieckim; ATU – katalog bajek w wersji Aarne-Thompson-Uther.

kich, zaś T. Rokosz opisał funkcjonowanie polskich i wschodniosłowiańskich pieśni ludowych w kulturze współczesnej.

Z kolei problem relacji literatura–folklor–postfolklor został przedstawiony przez I. Itkina. W referacie *Struktura triku komunikacyjnego* autor przeanalizował jedną z realizacji fabuły w opowiadaniu ze zbioru „Magiczny róg chłopa”.

Druga grupa zagadnień moskiewskiej szkoły „Folklor i paleofolklor” obejmowała m.in. blok „Od folkloru do paleofolkloru”. Temat został przedstawiony przez J. Bieriozkina, A. Dawlietszyna i T. Michajłową. Na szczególną uwagę zasługuje cykl wykładów J. Beriozkina, które były poświęcone historii powstania antropologii kulturowej, formowaniu jej pojęć kluczowych, rekonstrukcji etnokulturowej historii Ameryki Północnej. Cenne informacje zawierały również materiały A. Dawlietszyna *Bajki, legendy i mity ludów totonackiej rodziny językowej. Klasyfikacja gatunków i współdziałanie z folklorem europejskim*. Blok został zakończony referatem T. Michajłowej *Pies w tradycyjnej kulturze Irlandii: frazeologia i folklor*.

W bloku „Interpretacja sztuki współczesnej poprzez modele folklorystyczne” swoje referaty

przedstawili: A. Koźmin i S. Kullanda. Problem „odczytania” nieeuropejskiej sztuki tradycyjnej nastęrcza sporo trudności spowodowanych brakiem rozumienia kontekstu i niskim stopniem werbalizacji refleksji nosicieli tradycji na temat obiektów o funkcji estetycznej. A. Koźmin zaprezentował sposób, w jaki można interpretować sztukę współczesną, wykorzystując komentarze informatorów oraz analizę formalną. Badacz skupił swoją uwagę na symbolice współczesnych pieśni hawajskich. S. Kullanda zapoznał uczestników szkoły z kulturą indyjską na wyspie Jawa, wyszczególniając indyjskie zapożyczenia w językach Indonezji, spowodowane nie tylko kontaktami gospodarczymi i politycznymi, ale także wewnętrznym zapotrzebowaniem społeczeństwa jawańskiego na owe zapożyczenia.

Miła atmosfera, przepływ informacji pomiędzy starszą a młodszą generacją kadry naukowej, gorące dyskusje i nowe pomysły towarzyszyły uczestnikom w ciągu całego okresu trwania szkoły. Należy mieć nadzieję na dalsze spotkania tego rodzaju, mające na celu nie tylko wymianę doświadczeń, ale również międzynarodową integrację folklorystów.

Mirosława Czuczupaka